

מי גרם להשמדת חיל האוויר המצרי? גמאל מראד*

השגרירות הזרות בקהיר, כאשר לשיירות מתלווים צלמי העיתונות ומצלמות הטלוויזיה; וכך הפכו תנועות הצבא למפגן צבאי הפגנתי. כל זה התרחש, כמובן, לפי הוראות המפקדה הצבאית, מתוך רצון ליצור הפגנת כוח ולהבליט שרירים, וכך, להפחיד את ישראל. זו, ללא ספק, דרך נאיבית, שהביאה לתוצאה הפוכה מזו שהתכוונו לה.

הסוד של בחירת הנסיבות הגרועות ביותר לכניסה למערכה

כשפרסם מושיר עאמר את הוראותיו על ריכוז הכוחות, הוראות אשר הביאו ל"חימום" המצב, הוא נקט בצעד, שההיגיון הישר חייב לנקוט בו טרם פירסום ההוראות. הוא הטיל על הרמטכ"ל, פריק אוול מחמד פאוזי,³ לצאת בו ביום (14/4) לדמשק כדי לעמוד על מידת הנכונות של הידיעות, שהגיעו מברית המועצות ומכמה מקורות אחרים, על אותו ריכוז כוחות ישראליים בגבול סוריה.

הגנרל פאוזי, אכן, יצא בארבעה עשר במאי בדרך האוויר לדמשק, ושהה שם 24 שעות. במהלך ביקורו הוא בדק את המצב בחזית הסורית, ושאל את המפקדים הבכירים במטה הכללי הסורי, ובמפקדת החזית על נכונות הידיעות בדבר הריכוזים הישראליים. הגנרל פאוזי העלה על הכתב את תוצאות מסעו בעמוד 71 של ספרו, **מלחמת שלוש השנים**.

וכך הוא תיאר את המצב:

התוצאה היתה, כי לא מצאתי בשטח שום הוכחה המאמתת את המידע, אלא, היפוכו של דבר, צפיתי בצילומי אוויר מן החזית הסורית, שצולמו בידיעות המודיעין הסורי בימים בשנים עשר-שלושה עשר במאי 1967, ולא הבחנתי בשום סטייה מן המצב הצבאי השיגרתי. שבת לקהיר בחמישה עשר במאי, והגשתי לפילדמרשל עאמר דר'ה, שבו הכחשתי קיום ריכוזים ישראליים כלשהם בחזית הסורית.

לאחר שנכח, כי הידיעות על הריכוזים הישראליים אינן נכונות, במקום שיורה לבטל את הוראותיו הקודמות ושופרות התעמולה המצריים יפסיקו לתופף בתופי המלחמה, לאחר שהמפקדה הסורית עצמה אישרה בפני הרמטכ"ל המצרי, כי הריכוזים האלה אינם קיימים, המשיך מושיר עאמר "לחמם" את המצב, ולהסלים את המשבר. עקב זאת, כתב פאוזי בזיכרונותיו, כי ריכוזים ישראליים בגבול סוריה לא היו הסיבה העיקרית, או האמיתית, לגיוס הכללי ולריכוז הכוחות, שנקטה מצרים, בחופזה זו.

לפני אמצע מאי 1967 הגיעו אל האחראים במצרים ידיעות, שמרביתן ממקורות סובייטיים, על ריכוזים ישראליים בגבול סוריה. עוד בטרם אומתו הידיעות, כפי שהיה מן הראוי להיעשות, פירסם סגן המפקד העליון של הכוחות המזוינים, מושירי עבדאלחכים עאמר,² בצוהרי ארבעה עשר במאי הוראות מפתיעות, ללא התרעה מוקדמת, על העלאת דרגת הכוננות של הכוחות המזוינים, מדרגת כוננות רגילה לדרגת כוננות מלאה לקראת לחימה. כן קבעו ההוראות, כי הכוחות המזוינים ידוכזו מיד בחזית סיני, ויחידות השדה יערכו במקומות המיועדים להן בסיני, בהתאם לתכנית ההגנה "קאהר", לא יאוחר מיום המחרת.

לאחר שמושיר עאמר פרסם את ההוראות הללו, שמשמעותן הכנות בפועל למלחמה, החלו הכוחות, שנערכו באזור תעלת סואץ, לחצות את התעלה על מנת לתפוס עמדות הגנה בסיני. היחידות, שהשתייכו לפיקוד המרכז (קהיר), והיו ממערב לתעלה, נהגו בדרך משונה, הסותרת את הדרך המקובלת בתנועות צבא, בייחוד, לנוכח העובדה, שהכוחות האלה עשו את דרכם לשדה הקרב. במקום שתנועות הצבא יתבצעו בלילה, בשעות החשיכה, תוך שימוש בדרכים צדדיות, הרחוקות מאזורים מאוכלסים, ותוך שמירה על חשאיות, התבצעו כל התנועות המאסיוויות הללו לאור היום, תוך שימוש ברחובות הראשיים בבירה, שהתנועה האזרחית בהם סואנת ביותר. היה מדהים לראות כיצד עוברים אלפי טנקים, תותחים משוריינים ומשאיות מלאות בחיילים תחת מרפסות

אוקטובר, 7.6.92, עמ' 34-35.

גמאל מראד פרסם סדרה של שלושה מאמרים באוקטובר (14.6.92, 7.6.92, 31.5.92) תחת הכותרת **לרגל חלוף רבע מאה לטרנדיה של 5/6/67**. כאן בחרנו להביא כמעט כלשונם את החלק השני ואת החלק השלישי בסדרה, הסוקרים את מהלך האירועים עד לפרוץ המלחמה ואת הסיבות לכישלון.

השבועון המצרי **אוקטובר** החל להופיע באוקטובר 1976. עורכו הראשי **צלאח מנתצר**.

אניס מנצור – עורכו הראשי הקודם עד שפרש לגמלאות בשנת 1984 – היה מקורב לנשיא סאדאת, וכדוברו הלא רשמי, הפך לבלוט ביותר בתמיכתו בשלום עם ישראל, הגם שבמקביל מתח ביקורת על ישראל ועל מנהיגיה. בתקופת סאדאת שימש העיתון כבטאונו המובהק של השלטון. השבועון מרבה לפרסם סדרות מאמרים על תקופת עבד אלנאצר ועל תקופת אנואר סאדאת. עד נובמבר 1977 ניכרה בעיתון עמדה אנטישמית מובהקת. לאחר ביקור סאדאת בירושלים שינה העיתון את עמדתו, ותמיכתו הבלתימסויגת בהליכת סאדאת לירושלים תורגמה לנימות מגוונות יותר כלפי ישראל. לאחר רצח סאדאת ירדה חשיבותו.

במדינת-נצר'. בכינוס השתתפו מפקדי החילות החשובים, רמטכ"ל הכוחות המזוינים, ראש אגף המבצעים, ראשי האגפים האחרים, מפקדי יחידות השדה ומנהלי המשרד של מושיר עאמר. מבין המדינאים, שהשתתפו בכינוס, היו זכריא מוחי אלדין, אנוואר אלסאדאת, חוסיין אלשאפעי, עלי צברי⁵ ושר המלחמה שמס בדראן.⁶ המתרחש באותו כינוס היסטורי רב-משתתפים היה דוגמה מעשית למידת השפעתן של ההחלטות המדיניות על האסטרטגיה הצבאית של המדינה. עבד אלנאצר פתח בסקירת המצב המדיני בזירה הבין-לאומית, וסקר את המצב המדיני ואת המצב הצבאי בתוך ישראל לאחר הקמת קבינט המלחמה, יום קודם לכן, ולאחר מינויו של משה דיין כשר הביטחון. עבד אלנאצר הגיע למסקנה, כתוצאה מניתוח כולל של המצב, כי למרות שזכינו במערכה המדינית, שבה הפסידה ישראל לאורך כל החזית, הרי האפשרות לפרוץ מלחמה לאחר הקמת הממשלה החדשה בישראל, היא בהסתברות של מאה אחוזים. הוא צפה, כי ישראל תפתח בהתקפה נגדנו ונגד מדינות ערב, הגובלות עמה (סוריה וירדן) תוך יומיים-שלושה, לכל היותר, כלומר בארבעה-חמישה ביוני, וזאת, טרם הגעת הכוחות העיראקיים, שיצאו מעיראק בדרכם לירדן ובטרם יהיה סיפק בידי הכוחות האלה לתפוס את עמדותיהם בגדה המערבית, ולהוות [עבור ירדן] כוח לוחם אפקטיבי. עבד אלנאצר הסביר מה תחזיתו לגבי הפעילות הצפויה של האויב, לאור ההתרחשויות במלחמת 1956. הוא אמר, כי ישראל תפתח את התקפתה במכת-פתע מן האוויר, שתכוון נגד כוחותינו האוויריים ונגד אמצעי ההגנה האווירית שלנו על מנת לשתקם, ולהוציאם מן המערכה. הוא הסביר למפקד חיל האוויר פריק אוול צדקי מחמוד⁷ ולשאר הנוכחים, כי בשל שיקולים מדיניים, ניאליץ להותיר את היוזמה [בפתיחת המערכה] בידי האויב, וניאליץ לספוג את מכתו האווירית, ולנקוט באמצעים הדרושים להפחית את היקף אבדותינו, עד למינימום, על מנת שיתאפשר לנו, לאחר מכן, להנחית מכה אווירית מרתיעה על ישראל.

למרות ההתנגדות העזה שגילה פריק אוול צדקי מחמוד להחלטה זו, הוא נאלץ לציית, בשל ההתערבות של פילדמרשל עאמר ועמידתו לצד עבד אלנאצר. כאשר נמשך הדיון, ועסק באומדן האבדות, העלויות להיגרם לכוחות האוויר אם תפתח ישראל בהנחתת מכה אווירית, אמד אותן מפקד חיל האוויר בשיעור של 15-20 אחוזים. אומדנו לגבי שיעור האבדות, שיגרמו לאויב לאחר מכת הנגד האווירית, היה עשרה אחוזים, בתקווה שההתקפה האווירית תבצע תוך 45 דקות [מתום ההתקפה האווירית הישראלית]. הנשיא סיים את הכינוס בקובעו, כי ישראל מתכוונת לפתוח בהתקפה בבוקר חמישה ביוני. ממהלך האירועים התברר כי, מושיר עאמר והמפקדים הצבאיים לא לקחו ברצינות את התרעתו של עבד אלנאצר,

פירושו של דבר, שההנהגה המצרית חיפשה אמתלה שתאפשר לה לרכז את כוחותיה בחזית סיני. נראה היה, כאילו היא השלימה את הכנותיה לפתוח במתקפה על ישראל. כמו כן, נראה היה, כאילו מצאה מצרים את העיתוי הזה כמתאים ביותר לפתוח במערכה המכרעת עמה. משום כך, החלה להסלים את המשבר מיום ליום, עד שהמלחמה תהפוך לעובדה קיימת, שלא ניתן להתחמק ממנה. מסקנה מפתיעה זו מביאה אותנו פעם נוספת לשאול את השאלה המביכה: מה הסוד, הטמון בנחישות של ההנהגה המצרית להיכנס ללחימה עם ישראל בתנאים הגרועים ביותר עבור מצרים מבחינת מצב הכוחות המזוינים, ובעיתוי הגרוע ביותר?

[- - -]

נראה, שההנהגה המצרית הופתעה מהסכמתו המהירה של או תאנט לבקשתה להוציא את הכוח הבין-לאומי, [מסיני], וזאת ללא כל התנגדות ומבלי שהציג את העניין, כמצופה, בפני מועצת הביטחון, שהיתה אמורה לסרב לבקשה זו, או, לפחות, לדחות את אישורה. לא היתה אפשרות למצרים לסגת מבקשתה להוצאת הכוחות לאחר שהעבירה אותה אל הא"ם ולאחר שהמזכיר הכללי אישר אותה.

ההנהגה המדינית המצרית בלעה את הפתיון, שהוצב לה על מנת לגרור אותה למלכודת חמישה ביוני, ללא כל אזהרה, או ניסיון לחזות את התוצאות. היא הולכה שולל באמצעות מידע כוזב על ריכוזים ישראלים בגבול סוריה. היא נחלצה לעזרת סוריה כשהאמתלה לכך היא הסכם ההגנה המשותף מארבעה בנובמבר 1966. זאת, מבלי לבדוק או לנסות לוודא את אמיתות המידע, וללא הסכם וללא תיאום עם ההנהגה הסורית עצמה בדבר הצעדים שצריכות לנקוט ההנהגה המצרית וההנהגה הסורית לשם התמודדות עם הריכוזים הישראליים, כביכול.

מוזר, כי המפקדה המצרית הורתה לרכז בחזית סיני את כל הכוחות, המצויים במצרים, מבלי לשמור על עתודה אסטרטגית כלשהי מחוץ לזירת הפעילות באופן שיתאפשר לה להתמודד עם פריצה של מערך הגנתה, עם מצבים קשים אחרים, שעלולים להתהוות לאורך החזית, או לשגר עתודה זו על מנת לתגבר את התקפת-הנגד. התנהגות זו עמדה בסתירה לכל העקרונות האסטרטגיים והטקטיים, והותירה את האזור ממערב לתעלת סואץ ועד לקהיר ללא כל כוחות צבאיים לוחמים.

ההחלטה המדינית, שהביאה לתבוסה

הכינוס החשוב ביותר, שהתקיים ערב פרוץ מלחמת יוני 1967 היה הכינוס, שבראשו ישב הנשיא המנוח גמאל עבד אלנאצר ואשר נערך ביום שישי, שניים ביוני, במשרד של מושיר עאמר במפקדה העליונה של הכוחות המזוינים

המטוסים מבסיסי האוויר הקדמיים בסיני ובאזור התעלה לבסיסי אוויר בעומק, היות שההוראות, שניתנו בכינוס בשניים ביוני, קבעו, כי התקפת-הנגד האווירית תבוצע תוך 45 דקות מסיום ההתקפה האווירית הישראלית. בשל הטווח הקצר של המטוסים המצריים, שהיו מתוצרת סובייטית, אילצה מפקדת חיל האוויר המצרי את המטוסים קצרי-הטווח להישאר בבסיסי האוויר הקדמיים, למרות שהיו חשופים לסכנה, על מנת להבטיח את השתתפותם בתקיפת-הנגד האווירית תוך פרק הזמן הקצר שנקבע לכך.

הערות

1. אלו הדרגות בצבאות ערב:
 - מלאזם – סגן-משנה
 - מלאזם אוול – סגן
 - נקיב – סרן
 - ראיד – רב-סרן
 - מקדם – סגן-אלוף
 - עקיד – אלוף-משנה
 - עמיד – תת-אלוף
 - לואא – אלוף
 - פריק – רב-אלוף
 - פריק אוול – מייג'ור-גנרל
 - עמאד – ג'נרל (לא בצבא מצרים)
 - מושיר – פילדמרשל
- יליד 1919, מחברי "הקצינים החופשיים", שביצעו את הפיכת יולי 1952 במצרים, בהמשך כיהן כשר המלחמה. במלחמת ששת הימים כיהן כסגן ראשון לנושא מצרים גמאל עבד אלנאצר וכן סגן המפקד העליון של הצבא המצרי, בדרגת מושיר. בפועל, היה האישיות הצבאית הבכירה במצרים ובעולם הערבי בכלל. בתום המלחמה (עשרה ביוני) התפטר. באוגוסט 1967 נעצר בחשד של קשר נגד השלטון, והתאבד בבלאו.
- כרמטכ"ל, לא היה המפקד הישיר של זרועות הצבא, אלו היו כפופות לעאמר. הרמטכ"ל עסק בעיקר בתיאום ובארגון. בתום המלחמה מונה למפקד הכללי של הכוחות המזוינים, ובהמשך לשר המלחמה. הודח ונאסר על-ידי סאדאת בשנת 1971.
- שכונה של קהיר.
- הצמרת הפוליטית של מצרים:
 - א. זכריא מוחי אלדין – סגן שני לעבד אלנאצר. הועדף על פני עאמר לתפקיד נשיא עם התפטרות עבד אלנאצר בתום מלחמת ששת הימים. מינוי שבוטל, כמובן, עם חזרת הנשיא המצרי מהתפטרותו. בשנת 1968 הורחק מהשלטון.
 - ב. אנוואר אלסאדאת – שימש מאז 1959 כ"ר"מ-מועצת האומה" – הפרלמנט המצרי. במאי 1967 שהה בראש משלחת בברית-המועצות. בי-1969 מונה לסגן יחיד לעבד אלנאצר, והחליפו עם מותו בספטמבר 1970.
 - ג. עלי צברי – המזכיר הכללי של "האיחוד הסוציאליסטי הערבי" (מפלגת השלטון במצרים) וסגן נשיא. מעמדו התחזק אחרי מפלת 1967. לאחר עליית סאדאת לשלטון, הודח, ונאסר (1971).
 - ד. שמש אלדין בודאן – בסוף מאי 1967 יצא לברית-המועצות לתאם עמדות. הודח יחד עם סגן הנשיא עאמר בתום המלחמה, ונעצר עמו באשמת קשר נגד השלטון באוגוסט 1967. הועמד לדין, ונידון למאסר עולם עם עבודת פרך.

כי צפויה התקפה בבוקר חמישה ביוני. הוכחה לכך ניתן למצוא בכך שמושיר עאמר, בלוויית קבוצת קצינים בכירים מן הכוחות המזוינים, יצאו בבוקרו של אותו יום, במטוס צבאי מדגם אליושין 14 לשדה-התעופה ביר-תמאדה שבסיני, שבו המתינו להם מפקד החזית, פריק אוול עבד אלמוחסן מרתגא, מפקד ארמיית השדה, פריק צלאח מחסן ומרבית מפקדי יחידות השדה. ההתקפה האווירית הישראלית החלה בעוד מטוסו של המושיר מתכונן לנחות בשדה-התעופה ביר-תמאדה. הטייס נאלץ לשוב על עקבותיו, ולנחות בנמל התעופה הבינלאומי של קהיר. המושיר והקצינים הבכירים, שהתלוו אליו, נאלצו לעלות על מונית כדי שתסיעם מנמל-התעופה למפקדה העליונה במדינת-נצר. נראה היה, כי בתוככי לבו עבד אלנאצר לא היה משוכנע באמינות ההתרעה, שמסר למפקדים הצבאיים בכינוס. שכן, הוא איפשר לחברי המשלחת העיראקית בראשותו של ראש הממשלה טאהר יחיא, שעשתה בביקור רשמי במצרים, לצאת בלוויית סגן הנשיא דאז, חוסין אלשאפעי, במטוס צבאי אליושין 14 לבקר באזור התעלה בבוקר חמישה ביוני. שדה-התעופה פאיד היה נתון להפצצה ישראלית מן האוויר בעת נחיתת מטוסם, והם ניצלו ממוות בדרך נס. ניתן היה להניח, בהתאם לנהלים המקובלים בכינוסים כאלה, ובייחוד בכינוס, שיושב-הראש שלו הוא נשיא הרפובליקה, ומשתתפים בו סגן המפקד העליון של הכוחות המזוינים ומפקדי הצבא הבכירים, שפריק פאוזי, בתוקף תפקידו כרמטכ"ל הכוחות המזוינים, ועמו גם ראש אגף המבצעים, שמו את כל הנאמר בכינוס, ויפרסמו פקודות מבצע קרביות דחופות, שיופנו לכל החילות של הכוחות המזוינים, למפקד החזית ולמפקד ארמיית השדה, נוכח התרעת הנשיא על התקפה צפויה של ישראל בבוקר חמישה ביוני. כן היה עליהם להודיע על כך למפקדות של סוריה ושל ירדן. כן היה בתחום אחריותו לתאם את הפעולות בין המפקדה המצרית לבין שתי המפקדות הללו. פריק פאוזי ניסה להצדיק את התעלמותו ממילוי חובה זו, כפי שהוא כתב בזיכרונותיו, בכך שהוא ושאר המפקדים לא קיבלו ממושיר עאמר כל אזהרה, או התרעה, לגבי האפשרות, שישראל תפתח במתקפה בחמישה ביוני, והם שמעו על כך רק מן הנשיא עבד אלנאצר, ולא הודיעו לאיש על אשר שמעו. זה, כמובן, היגיון מוזר, שישווה לו במזורתו, רק מה שהיינו עתידים לגלות כאשר נערכו המשפטים של מפקדי חיל האוויר. אחת ההאשמות, שהטיח בכמה מהם פריק פאוזי, בתוקף היותו הקצין, שהורה על הקמת בית-הדין הצבאי, היתה, כי לא הודיעו ליחידות, שהיו תחת פיקודם, דהיינו הכוחות האוויריים ויחידות ההגנה האווירית, על ההתרעה, שמסר נשיא הרפובליקה במהלך הכינוס.

זאת ועוד, לא התאפשר לפריק צדקי להפחית את השפעת המכה האווירית הישראלית הצפויה על-ידי הוצאת